

שאלות ותשובות

105	..... בין טובת הקהילה לאחריות מוסרית
109	..... שידוך עם בת של פוגע
	שמירת גבולות צניעות והלכה במסגרת עבודה חינוכית־טיפולית
112	..... מעורבת
116	..... פיצוי על תלונת שווא
118	..... התמודדות עם פגיעה במשפחה
	עבריו מורשע בקהילה – כיצד נכון להגיב ומהי הדרך הראויה
121	..... להתמודדות?
124	..... האם חובה למחול לאח שפגע?
127	..... מצוות כיבוד הורים במקרים של אלימות והתעללות

בין טובת הקהילה לאחריות מוסרית |

שאלה:

אדם שהיה פעיל מרכזי וחשוב בקהילה וסייע רבות לגיוס כספים ולפעילויות ציבוריות שונות, פגע באחת מבנות הקהילה באופן חמור. לאחר שהתלונה נגדו הוגשה הוא פרש מתפקידו הציבוריים, החל בתהליך טיפולי מקצועי, התנצל בפני הנפגעת ואף שילם לה פיצוי כספי משמעותי.

בעקבות חשיפת המקרה נוצרה מחלוקת קשה בתוך הקהילה: מצד אחד ישנם חברים המביעים תמיכה מלאה בנפגעת ובחשיבות התלונה שהגישה, ומצד שני ישנם חברים הטוענים כי הנזק שנגרם לקהילה בעקבות הפרשה גדול מאוד, מאחר ואין מי שיכול למלא את מקומו של אותו אדם בתפקידו הציבוריים החשובים. כיצד ראוי להתייחס למצב מורכב זה מבחינה הלכתית ומוסרית? האם טובת הכלל וצורכי הקהילה עשויים לגבור על הצורך בהרחקת הפוגע מתפקידו הציבוריים?

תשובה:

התורה מדגישה במספר מקומות את הציווי: "וּבְעֶרְתָּ הָרַע מִקִּרְבְּךָ" (דברים יז, ז), ובכך מלמדת אותנו עיקרון יסודי וחשוב בהתמודדות עם מקרים של פגיעה בתוך הקהילה. ציווי זה אינו רק הוראה טכנית לביעור הרע, אלא הוא מבטא תפיסה מהותית לפיה החובה הראשונה והבסיסית ביותר היא להבחין באופן ברור וחד־משמעי בין טוב לרע ולהכיר בכך שהאחריות והאשמה לכל הנזק שנגרם מוטלת אך ורק על הפוגע עצמו.

כאשר אנו מתבוננים במקרה המתואר, עלינו להבין כי כל התוצאות השליליות שנוצרו בעקבות הפגיעה – בין אם מדובר בפגיעה האישית בנפגעת ובמשפחתה, ובין אם מדובר בנזקים חברתיים וציבוריים רחבים יותר כמו אובדן תרומות לקהילה או פגיעה במוניטין – הן תוצאה ישירה של המעשה הרע שעשה הפוגע. לכן, אין מקום כלל להטיל אחריות או אשמה על הנפגעת, גם אם חשיפת המקרה גרמה לנזקים שונים בתוך הקהילה.

להיפך, על הקהילה כולה מוטלת חובה ברורה להביע תמיכה מלאה בנפגעת ולחזק אותה, שכן היא זו המשלמת את המחיר הכבד ביותר שלא באשמתה. הנפגעת סובלת מהשלכות נפשיות ורגשיות עמוקות וארוכות טווח, ולעיתים קרובות גם מהשלכות חברתיות קשות. לכן, חובתה המוסרית של הקהילה היא לעמוד לצידה ולהבטיח שלא תרגיש בדידות או אשמה על כך שהעזה להתלונן.

דוגמא הלכתית לעיקרון זה ניתן להביא מן המשנה במסכת ערכין (א, ד), שם נפסק: **"האשה שהיא יוצאה ליהרג – אין ממתנין לה עד שתלד; ישבה על המשבר – ממתנין לה עד שתלד"**. כלומר, כאשר אישה חייבת מיתה ומתברר שהיא בהריון, אין דוחים את גזר הדין מפני טובתו של העובר אלא הורגים אותה עם עובריה, אלא אם כן כבר החלו צירי הלידה. אף שמדובר בדוגמא קשה ומזעזעת, היא ממחישה לנו בצורה חריפה וברורה כי כאשר יש הכרח להוציא אל הפועל דין וצדק, לעיתים לא ניתן להתחשב בטובת הכלל או בטובת צד שלישי.

כמו כן, אם תעלה הטענה כי יש להעדיף את טובת הכלל ולאפשר לאותו אדם לחזור לתפקידו הציבורי בשל תרומתו הרבה לקהילה ובשל העובדה שאין לו תחליף ראוי, אין לקבל זאת ממספר סיבות מרכזיות:

ראשית, אדם שביצע מעשה חמור של פגיעה מינית אינו ראוי לשמש בתפקיד ציבורי מכובד עד שיוכח מעל לכל ספק שעבר תהליך אמיתי ומשמעותי של טיפול משמעותי המביאו לכלל תשובה ושיקום. דומה

הדבר לדין כוהן שהרג נפש, שאינו רשאי לעלות לדוכן לברכת כוהנים כפי שנפסק בשולחן ערוך (אורח חיים קכח, לה): **"כהן שהרג את הנפש, אפילו בשוגג, לא ישא את כפיו, ואפילו עשה תשובה"**. מכאן אנו למדים שישנם מעשים חמורים שגם לאחר תשובה ממשיכים להטיל צל על יכולתו של אדם לשמש בתפקידים ציבוריים מסוימים, קל וחומר כאשר מדובר בפגיעה מינית שהשלכותיה על הנפגעת עמוקות וארוכות טווח.

שנית, הרחקתו של הפוגע מתפקיד ציבורי היא חלק חיוני בשיקומה הנפשי של הנפגעת עצמה, שכן היא רואה בכך הכרה ציבורית בפגיעתה וצעד חשוב בדרך לעשיית צדק ולריפוי. כאשר קהילה מאפשרת לפוגע לחזור לתפקידו הציבורי בטענה של 'טובת הציבור', היא למעשה משדרת מסר מזיק לנפגעת ולכל נפגעי תקיפה מינית אחרים בקהילה: הפגיעה בהם פחות חמורה מחשיבות התרומה הציבורית של הפוגע. מסר כזה עלול לגרום לנפגעים נוספים להימנע מלהתלונן בעתיד, מחשש שלא יזכו לתמיכה קהילתית מלאה.

בנוסף לכך קיימת סיבה שלישית בעלת חשיבות רבה: מחקרים מוכיחים כי אדם בוגר שפגע מינית נמצא בסיכון גבוה לחזור על מעשיו הפוגעניים אם לא עבר טיפול מקצועי, יסודי וארוך טווח. העובדה שהפוגע החל בתהליך טיפולי היא חיובית, אך אינה מספקת כדי להבטיח שלא יפגע שוב. לכן חובה עלינו לנקוט במשנה זהירות ולמנוע ממנו לכהן בתפקיד ציבורי עד להשלמת תהליך טיפולי משמעותי ויסודי שיבטיח את מוגנות הציבור מפני פגיעות עתידיות. במקרה של פגיעה מינית, החזרה לתפקיד ציבורי עלולה להעמיד את הפוגע במצבים של כוח והשפעה העלולים להביא אותו לפגיעות נוספות.

ראיה נוספת לעיקרון זה ניתן להביא מן המשנה במסכת מכות (ב, ו), שם נאמר: **"רוצח שגלה לעיר מקלטו ורצו אנשי העיר לכבדו, יאמר להם רוצח אני... אפילו שר צבא בישראל שנצרכו לו, אינו יוצא משם לעולם"**. מכאן אנו למדים שטובת הציבור נדחית מפני הצורך להשלים את העונש ואת התיקון המוטל על הפרט, אפילו במקרה קיצוני של מלחמה או של צורך לאומי דחוף.

חשוב לציין כי אין בדברים אלו כדי לשלול את האפשרות שבעתיד, לאחר תהליך ארוך ומשמעותי של תשובה, טיפול ושיקום, יוכל אותו אדם לחזור ולתרום לקהילה בדרכים שונות. אולם, בטווח הקצר והבינוני, ההתמקדות צריכה להיות בראש ובראשונה בתמיכה בנפגעת ובהבטחת המוגנות של הקהילה. הרמב"ם כותב בהלכות תשובה (ב, א): "אי זו היא תשובה גמורה? זה שבא לידו דבר שעבר בו ואפשר בידו לעשותו ופירש ולא עשה מפני התשובה". כלומר, המבחן האמיתי לתשובה הוא כאשר האדם נמצא באותו מצב שהביא אותו לידי חטא בעבר, ובכל זאת מצליח להתגבר על יצרו ולא לחטא שוב.

לסיכום, אף שהקהילה עלולה לסבול מאובדן תרומתו של אותו אדם, אין בכך כדי להצדיק את החזרתו לתפקיד ציבורי. במקום זאת, על הקהילה לראות באתגר זה הזדמנות לצמיחה ולהתפתחות, לגילוי כוחות חדשים בקרב חבריה ולבניית מערכות תמיכה וסיוע שאינן תלויות באדם אחד, יהיה מוכשר ותורם ככל שיהיה.

שידוך עם בת של פוגע

שאלה:

הציעו לי להיפגש עם בחורה שאביה, איש חינוך מוכר, הורשע בעבר בפגיעה מינית חמורה. אני מתלבט מאוד האם עובדה זו מצדיקה לדחות את ההצעה על הסף, או שמא אין מקום לפסול את הבחורה עצמה רק בשל מעשי אביה?

תשובה:

השאלה שהעלית היא אכן רגישה ומורכבת. כאשר אדם עומד בפני הצעת שידוך עם בחורה שאחד מהוריה עבר עבירה חמורה, ובמיוחד עבירה של פגיעה מינית, מתעוררת באופן טבעי התלבטות גדולה. מצד אחד, ברור שאין זה ראוי לפסול אדם רק בשל מעשיהם של הוריו, שהרי התורה קובעת במפורש: **"לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות איש בְּחַטָּאוֹ וְיוֹמְתוֹ"** (דברים כד, טז). כלומר, כל אדם נידון ונבחן לפי מעשיו שלו בלבד ולא לפי מעשי קרובי משפחתו. מצד שני, ישנה חשיבות רבה לבדוק היטב האם קיימת השפעה שלילית של האב הפוגע על הבת מבחינת מידותיה, השקפותיה ורגישותה לנושא הפגיעה המינית.

השיקול המרכזי שעליך לקחת בחשבון הוא כיצד הבחורה עצמה מתייחסת לנושא הפגיעה של אביה. אם הבחורה מגוננת על אביה ומנסה להמעיט מחומרת מעשיו או להצדיקם בצורה כלשהי, הרי שיש כאן מקום לחשש אמיתי שהיא מושפעת לרעה מהלך רוחו הפסול של האב. במקרה כזה, ניתן לחשוש שמא היא חסרה את הרגישות ואת האמפתיה הנדרשות כלפי נפגעים ואת הזעזוע מחומרת העבירה עצמה. לעומת זאת, אם הבחורה מגנה באופן ברור את מעשי אביה ומביעה הסתייגות ברורה

ומוחלטת ממעשיו הפסולים – אף שהיא ממשיכה לכבד אותו כאביה – אין סיבה הלכתית או מוסרית לפסול אותה לשידוך רק בשל היותה ביתו של אדם שחטא¹⁵.

דוגמה הלכתית חשובה שניתן להביא לנושא זה היא סוגיית 'בן הנידה', כלומר ילד שנולד להורים שלא שמרו על דיני טהרת המשפחה¹⁶. חז"ל והפוסקים דנו בשאלה האם יש פגם רוחני בילדים שנולדו מאיסור נידה והאם ראוי להימנע מלהתחתן איתם, ובפרט כאשר הילדים חזרו בתשובה ויש עניין שלא לנעול את הדלת בפניהם.

בשו"ת 'זקן אהרן' (א, סב) מובאת עמדה מחמירה יחסית: אף שאין איסור מפורש להינשא לבן הנידה, מכל מקום "שומר נפשו ירחק מהם", משום החשש להשפעה רוחנית שלילית. מנגד, רבים מהפוסקים לא ראו בעיה בנישואין עם בני הנידה אשר מידותיהם מתוקנות. כך למשל כתב הרב משה פיינשטיין בשו"ת 'אגרות משה' (אבן העזר ד, יד), שאין לחשוש כלל לפגם זה אם האדם עצמו הוא בעל מידות טובות ויראת שמיים: "כיוון שאין בבן הנידה איסור דאורייתא ואף לא איסור דרבנן, ודאי יכולים לסמוך על סימנים אלו; כשהיא [הכלה] צנועה ובעלת מידות טובות ויראת השם... וכן בבן שהוא צנוע ומעלי שיש לסמוך שאינו בן הנידה אף שהוריו הם עבריינים, משום שאין בהם סימנים של בן או בת הנידה"¹⁷.

15. במקביל, יש לבחון את עמדתו הנוכחית של האב הפוגע – אם הוא ממשיך להתכחש למעשיו ולא לוקח אחריות עליהם, הרי שיש להתנות את הקשר בריחוק ממנו ובנקיטת כל אמצעי הזהירות הנדרשים מול הפוגע, כגון לא להתארח בביתו.

16. במסכת כלה רבתי (ב, א), מובא שהנולד מן הנידה הוא פגום, וכך נפסק באבן העזר (הלכות פריה ורביה ד, יג).

17. בסגנון דומה כתב הרב וואזנר בשו"ת שבט הלוי (ד, קס"ב): "מי שמתייעץ איתנו, עלינו להגיד לו הלכה זאת של פגם, אבל הרשות נתונה להגיד כי אם לא תחוש לזה, יתכן שמאד יצליחו, ויזכה שיקויים בהם מי ייתן טהור מטמא לא אחד, אם יזכה לתקן פגם זה, וכל זה כדי שלא לסגור שער של דופקי בתשובה".

לפי גישתו של הרב פיינשטיין, הפגם שנזכר בדברי חז"ל צריך להיבחן גם באופן מעשי – האם ניכרים סימנים שליליים במידותיו ובהתנהגותו של האדם עצמו. אם אין סימנים כאלה, אין סיבה לחשוש.

מן הדברים הללו ניתן ללמוד גם לענייננו:

אין לפסול את הבת בשל חטאי אביה בלבד. אם לאחר בדיקה יסודית מתברר שהיא בעלת מידות טובות ואינה מושפעת לרעה ממעשיו הפסולים, הרי שאין הצדקה לפסול אותה לשידוך.

חשוב לזכור שמשפחת הפוגע עוברת ייסורים קשים – בני המשפחה חווים בושה גדולה ולעיתים אף נאלצים לעבור דירה ולהחליף קהילה שוב ושוב בגלל מעשים שלא הם ביצעו ואין להם כל אחריות עליהם.

הקהילה מחויבת לגלות כלפיהם אמפתיה וערבות הדדית ולסייע להם ככל האפשר לעמוד בניסיון הקשה הזה.

כמובן שתמיכה זו במשפחה אינה מהווה בשום פנים ואופן הסכמה לחומרת מעשי האב הפוגע עצמו או הקלה בהם.

גם רב הקהילה צריך לנהוג משנה זהירות בנושא רגיש זה. עליו להיזהר שלא יתפרשו מעשיו כדברי תמיכה בפוגע עצמו או כהקלה בחומרת מעשיו. עליו לשקול היטב את צעדיו הציבוריים ולוודא שהתמיכה במשפחה לא תגרום חלילה לחילול השם או ללשון הרע כלפיו.

לסיכום: הדבר המרכזי שיש לבחון הוא את מידותיה והשקפותיה של הבחורה עצמה ביחס למעשי אביה ולא את עצם היותה בת למשפחה זו. אם היא נוהגת כשורה ומביעה הסתייגות ברורה ממעשי אביה – אין סיבה הלכתית או מוסרית לפסול אותה לשידוך רק בשל חטאיו.

שמירת גבולות צניעות והלכה במסגרת עבודה חינוכית-טיפולית מעורבת

שאלה:

אני בת שירות לאומי ממשפחה תורנית ומתמודדת עם דילמה בנוגע להתנהלותי במוסד סגור לנערים בסיכון. טבעה של העבודה החינוכית-טיפולית במוסד מחייב שיתוף פעולה הדוק בין אנשי הצוות, הכולל ישיבות צוות מאוחרות ואינטנסיביות עם המדריכים. בנוסף, במהלך המשמרות הארוכות והמתישות, מתפתחת לעיתים אווירה קלילה של בדיחות והומור כאמצעי להפגת מתח. אני מבקשת הדרכה כיצד לשמור על גבולות הצניעות וההלכה תוך שמירה על יחסי עבודה תקינים ומקצועיים עם הצוות.

תשובה:

המציאות המורכבת שבה את פועלת במסגרת השירות הלאומי שלך במוסד סגור לנערים בסיכון, אכן מציבה בפניך אתגר כפול ומשמעותי. מצד אחד, את מגיעה ממשפחה תורנית ומחויבת עמוקות לערכי התורה וההלכה, ובפרט לשמירת גדרי הצניעות. מצד שני, עבודתך החינוכית-טיפולית דורשת שיתוף פעולה הדוק וקרוב עם אנשי צוות נוספים, גם גברים וגם נשים. העבודה כוללת ישיבות צוות אינטנסיביות בשעות מאוחרות ומשמרות ארוכות ומתישות, ובאופן טבעי נוצרים קשרים חברתיים בין אנשי הצוות. בתוך מציאות זו, את ניצבת בפני השאלה כיצד תוכלי לשמור על גבולות הצניעות וההלכה מבלי לפגוע ביחסי העבודה התקינים והמקצועיים עם הצוות.

נקודת המוצא היא דברי חז"ל שקבעו כי "אין אפוטרופוס לעריות", מתוך הכרתם את הטבע האנושי ואת סכנת ההתדרדרות הקיימת במצבים המעוררים מתח מיני. דוגמא מאלפת לכך מובאת במסכת קידושין (פא, ע"א), שם מסופר על אמורא שפדה נערות מהשבי והלין אותן בעליית הגג, וכאשר חש כי יצרו מתגבר עליו, זעק "אש! אש!" כדי לעורר את שכניו לבוא לעזרתו.

סיפור זה ממחיש את הסכנה הטמונה במצבי גבול, ואת הצורך במנגנוני הגנה חיצוניים – כגון נוכחות של אנשים נוספים – כדי לסייע בשליטה עצמית. מכאן, כי לכתחילה יש להימנע מהצבת אדם במצבי ניסיון מתמשכים, במיוחד בתחום המיני שבו היצר חזק במיוחד.¹⁸

במקרה הייחודי שלך, מאחר ומדובר בעבודה חשובה של הצלת נפשות יש לנסות ככל שניתן מבחינה הלכתית לאפשר לך לעשות את עבודת הקודש הזו. לסמוך על דעות מקילות בנושא – כגון, הרב עוזיאל אשר פסק כי כל התכנסות רצינית ושיחה מועילה בין גברים לנשים אין בהן חשש פריצות. הוא מוסיף שאפילו אלו החשודים בענייני עריות אינם מהרהרים באיסור כאשר הם עסוקים ברצינות בענייניהם המקצועיים פשוט שאנו עדים לכך בחיי המסחר היומיומיים שבהם המפגש הוא ענייני וללא היבטים אישיים.¹⁹ בהתאם לכך, הוא מבאר שדברי חז"ל: "אל תרבה שיחה עם האישה" (אבות א, ה), מכוונים דווקא לשיחה בטלה שאינה לצורך, שהיא המובילה לעבירה, אך לא לשיחה מקצועית בעניינים חשובים.²⁰

18. ערוך השולחן, אבן העזר כא, א: "ואסור לדבר עמן לשם תאוה או לשחוק עמהן ולהקל ראש כנגדן... ועקרי העניינים האלה תלוי הכול לפי דעת ויראת שמים. ואם יצרו נכנע וכפוף לו ואין מעלה טינא בלבו כלל – אין חשש בשאלת שלום".

19. שו"ת משפטי עוזיאל ד, חושן משפט ו. יש לצרף שאנשי הצוות טרודים בעבודתם ולא יבואו לחשוב מחשבות איסור, שו"ת רדב"ז ג, תפ"א. עוד עיין שו"ת 'אגרות משה' אבן העזר א, נו. שו"ת 'תורה לשמה' שצ"ד.

20. ים של שלמה קידושין, פרק רביעי, כה: "יבואר הכול מה שענינו רואות וגם שמושל ביצרו ויכול להתגבר עליו, מותר לו לדבר ולהסתכל בערוה ולשאול בשלומה, ועל זה סומכים כל העולם שמשתמשים ומדברים ומסתכלים בנשים... ואם רואה

לדבריו, ניתן להתיר מפגשי צוות גם אם הם גולשים לשעות הקטנות של הלילה, מתוך התמקדות במידע הנדרש, ולא לשתף פעולה עם בדיחות גסות גם אם הן נאמרות כביכול בהומור תמים. ערנות מיוחדת נדרשת כלפי שיחות אישיות עם אנשי הצוות העלולות לגלוש לשיתוף רגשי ולקרוב הדעת, ואף לסרב לטיולים או בילויים משותפים בשעות הפנאי²¹. יש לסרב בנימוס אך בנחרצות לכל מגע פיזי אפילו כשהוא נובע ממקום של עידוד ותמיכה.

השמירה על הלכות ייחוד הכרחית ועל כן אין להימצא עם מדריך בחדר סגור ללא חלון או דלת פתוחה המאפשרים צפייה מבחוץ (שולחן ערוך, אבן העזר סימן כב). חשוב במיוחד לעמוד על כך שאזור המגורים יהיה סגור לחלוטין בפני המדריכים, כולל לשתיית קפה או לשיחת עידוד, וללא יוצא מן הכלל.

במקביל, על מנת לשמור על רמתך הרוחנית, לשים לב שאת ממשיכה באותו כיוון של הלבוש התואם את ההלכה, כאשר המטרה אינה מחיקת הנשיות אלא לכבד ולמנוע החצנה והחפצה של הגוף.

חשוב להתרחק מתכנים תרבותיים כמו רומנים וסדרות המערערים על ערכי הצניעות ומטשטשים את הגבולות הבריאים של משפחה ומגדר. התכנים זולגים פנימה לנפש ומציגים את הקדושה באופן שלילי וכמערכת הגבלות בלבד, במקום להבין את ערכה החיובי והאלוקי. דווקא בתוך המקום הרגיש שבו את נמצאת, חשוב לשמור על התמימות ועל הטהרה הפנימית מתוך הבנה כי המתירנות והחופש המיני אינם ביטוי לאהבת אמת, אלא הם מתמקדים בהנאה רגעית ומעדיפים אותה על פני קשר יציב וקבוע

שיצרו מושל ומתגבר עליו הרבה, יעשה הרחקה לעצמו, שלא ידבר כלל עם אשת איש".

21. רמב"ם הלכות איסורי ביאה כב, כ: "ראוי לו לאדם לכוף יצרו בדבר זה ולהרגיל עצמו בקדושה יתירה ובמחשבה טהורה ובדעה נכונה כדי להינצל מהן. ויזהר מן הייחוד שהוא הגורם הגדול... וכן ינהוג להתרחק מן השחוק ומן השכרות ומדברי עגבים".

המתאפשר רק במסגרת הנישואין. חשוב להבין כי מטרת הלכות הצניעות אינה ליצור יחס מרוחק מהגוף ומהנראות שלו, אלא להעצים את הפנימיות ואת הקדושה כאשר הגוף הוא כלי להופעה זו. הפריצות היא למעשה מסך המסתיר את העומק האמיתי של הנפש ואת האהבה האמיתית הקיימת בין בני זוג שהיא מעבר לתאוה החיצונית.

בד בבד, חשוב לחזק את עצמך בהקפדה על תפילה מתוך סידור, קביעת זמן ללימוד תורה משמעותי וקשר מתמיד עם דמות חינוכית מוערכת. כדאי לזכור תמיד את דברי חכמים במסכת אבות (ב, א): **"עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים"** – תחושת הנוכחות האלוקית המלווה אותך גם בזמן העבודה תסייע לך לשמור על ערנות מתמדת. ההתמודדות היומיומית הזו, אף שהיא מאתגרת, תתרום לחישול אישיותך ולפיתוח כוח השליטה העצמית שלך, שהוא יסוד מרכזי בחיי אמונה ועבודת ה'.

פיצוי על תלונת שווא

שאלה:

לפני מספר שנים לקחתי אישה טרמפיסטית ברכבי, ולצערי היא הגישה נגדי תלונת שווא במשטרה על הטרדה מינית. למזלי, ברכבי מותקנת מצלמה פנימית שתיעדה את כל מהלך הנסיעה, ולאחר שלוש שנים ארוכות וקשות של הליכים משפטיים, קבע בית המשפט באופן חד משמעי כי אין כל בסיס לתלונה, והתיק נסגר. במהלך המשפט התברר לי שהאישה הייתה שקועה בחובות כבדים וניסתה לסחוט ממני כספים באמצעות תלונת השווא שלה, מתוך כוונה להשתמש בכספים לכיסוי חובותיה. השנים הללו היו עבורי ועבור משפחתי סיוט מתמשך: שמי הטוב נפגע בצורה קשה ביותר, חוויתי השפלה וביזיון בציבור ומשפחתי סבלה ממתח נפשי רב. המצב הגיע עד כדי כך שנאלצנו לעזוב את מקום מגורינו ולעבור להתגורר באזור אחר בארץ כדי לנסות לפתוח דף חדש ולהתרחק מהסטיגמה שהודבקה לי בעקבות התלונה. כעת, לאחר שהתיק נסגר והוכחה חפותי המלאה, אני שואל: האם יש באפשרותי לתבוע אותה בבית משפט בתביעה ממונית על עוגמת הנפש, על הצער ועל הנזקים הנפשיים והחברתיים שהיא גרמה לי ולמשפחתי?

תשובה:

המקרה שאתה מתאר אף שאינו שכיח, הוא אכן מקרה חמור וכואב במיוחד, והוא מדגיש עד כמה יש לנקוט משנה זהירות בטיפול בתלונה על פגיעה. תמיד לחשוש לתלונת שווא אשר פוגעת באופן קשה ובלתי הפיך בשמו הטוב של האדם המואשם, במעמדו החברתי ובשלוות חייו וחיי משפחתו.

גם כאשר מתברר בסופו של דבר שהתלונה הייתה חסרת בסיס לחלוטין, הנזק כבר נגרם וקשה מאוד לתקן אותו. לכן, כל עיסוק בנושא זה, דורש זהירות יתרה ושיקול דעת מעמיק, ומדובר בדיני נפשות ממש – הן מצד המתלונן והן מצד החשוד.

באשר לאפשרות לתבוע פיצוי כספי על עוגמת הנפש ועל הצער שנגרמו לך בעקבות תלונת השווא, יש להקפיד שלא לפנות לערכאות משפטיות אזרחיות ('ערכאות של גויים'), אלא לפנות לבית דין רבני או לבית דין לממונות הפועל לפי דין תורה, כיוון שההלכה אוסרת באופן מפורש לפנות לערכאות שאינן דנות לפי חוקי התורה, וזאת גם כאשר מדובר בבתי משפט במדינת ישראל.²²

עם זאת, חשוב לדעת כי בתי הדין לממונות בימינו אינם מוסמכים לחייב באופן ישיר בפיצוי כספי עבור נזקים שאינם ממוניים (כגון בושט או עוגמת נפש), וזאת משום שאין כיום דיינים סמוכים אשר יכולים לחייב בקנסות.²³

יחד עם זאת, קיימת דרך מעשית לקבל פיצוי בפועל: אם שני הצדדים חותמים מראש על 'שטר בורות', בית הדין מקבל סמכות מלאה להכריע גם בנושאים אלו ויכול להמיר חיוב מוסרי ('חיוב לצאת ידי שמים') בחיוב כספי ממשי ומחייב, בייחוד כשניתן להוכיח נזקים חמורים ומוחשיים כפי שאתה מתאר בשאלתך (פגיעה בשמך הטוב, מעבר למקום מגורים אחר וכדומה). בנוסף לכך, הדיינים יכולים לחייב פיצוי משמעותי בהתבסס על חוק הטרדה מינית, כיוון שבהקשר זה תקף הכלל ההלכתי – 'דינא דמלכותא דינא'.²⁴ בדרך זו תוכל לקבל פיצוי הולם תוך שמירה על עקרונות ההלכה ותוך תיקון מסוים של העוול החמור שנעשה לך.

22. עיין "המשפט במדינת ישראל ואיסור ערכאות", הרב יעקב אריאל, תחומין א.

23. שולחן ערוך חושן משפט, א.

24. עיין רמ"א, חושן משפט שס"ט, יא: "דלא אמרינן דינא דמלכותא אלא בדבר שיש בו הנאה למלך או שהוא לתקנת בני המדינה", ומשום כך, יש באפשרות הדיין לחייב קנס או פיצוי בהתאם לחוק. אולם השומה בפועל משתנה לפי שיקול דעתו של בית הדין.

התמודדות עם פגיעה במשפחה |

שאלה:

סבא שלי פגע בי כשהיה מלטף אותי במקומות אינטימיים. אימי ידעה מכך ובכל זאת לא עשתה דבר כדי להגן עליי, ולהיפך – היא המשיכה להביא אליו את המשפחה בתדירות גבוהה. כשגדלתי אזרתי אומץ לחשוף את מה שעברתי בפני המשפחה, ודרשתי מהסבא שישלם עבור הטיפולים הנפשיים שאני עוברת בעקבות הטראומה. לתדהמתי הרבה, הדודים שלי התערבו ואמרו שאני סוחטת כספים מהסבא, ומאז הפכו אותי לכבשה השחורה של המשפחה – לא מזמינים אותי לשמחות, מתעלמים ממני וטוענים שאני פוגעת בשידוך של כל בנות הדודים. ללוויה של הסבא לא הלכתי כמובן, אך השאלה שלי היא איך אני צריכה להתייחס לאמא שלי? מבחינתי היא שותפה מלאה לפשע והרסה לי את החיים. האם אני חייבת בכבודה? והאם יש עצה כיצד להתמודד עם הנידוי המשפחתי?

תשובה:

השאלה שאת מעלה נוגעת למקרה קשה וכואב, שבו למעשה את חווה פגיעה כפולה: ראשית הפגיעה המינית שעברת מצד סבא שלך – אדם שהיה אמור להיות מקור של אהבה וביטחון עבורך, אך במקום זאת ניצל את תמימותך ופגע בך באופן חמור. ובנוסף, הפגיעה הנוספת המגיעה מהמשפחה הקרובה שלך ובראשם אימך ודודיך, שבמקום להגן עלייך ולתמוך בך בוחרים להתעלם מהפגיעה ולהאשים אותך כאילו את האחראית לבעיות שנוצרו במשפחה בעקבות חשיפת האמת.

מבחינה הלכתית ומוסרית, ברור שאת זכאית לפיצוי מלא על כל הטיפולים הנפשיים שאת עוברת בעקבות אותה פגיעה קשה גם לאחר פטירתו של הסבא, זכותך לתבוע מתוך כספי הירושה את סכומי הכסף הרבים שהיית צריכה להוציא בשל מעשיו החמורים שהודה בהם. אין בכך שום סחיטה או עוול מצידך, להיפך – זו זכותך המשפטית לקבל פיצוי כספי על הנזק הרב שנגרם לך. חשוב להבהיר שאינך צריכה לחשוש מפני טענות המשפחה כאילו את 'פוגעת בשידוכים' או 'מפרקת את המשפחה'. האחריות המלאה למצב מוטלת על כתפי הסבא הפוגע ועל אלו שבחרו להעלים עין ממעשיו.

היחס לאמא

לגבי שאלת היחס לאימך: התורה מצווה אותנו במצוות כיבוד אב ואם, אך הפוסקים הבהירו שישנם מקרים חריגים שבהם הורה שפגע בילדו או שלא הגן עליו מפני פגיעה חמורה אינו נחשב כ'עושה מעשה עמך' (בבא קמא צד, ב)²⁵.

במקרה שלך, שבו אימך ידעה בבירור על הפגיעה הקשה ולא רק שלא מנעה אותה אלא אף אפשרה לה להמשיך ולהתרחש, היא אכן מוגדרת כשותפה לפגיעה החמורה שנעשתה בך והיא כביכול זרקה אותך ל'גוב האריות'. לכן אינך חייבת בכבודה באותו אופן רגיל ומלא כפי שמצופה בדרך כלל מילדים כלפי הוריהם.

עם זאת, יש להבחין בין אייחויב בכבוד לבין היתר לצער אותה באופן אקטיבי. כלומר, למרות שאינך חייבת לכבד אותה כפי שמצופה בדרך כלל, עדיין ראוי שתימנעי מלהכאיב לה או לפגוע בה במכוון ובאופן פעיל.

---

25. נחלקו הפוסקים בעניין כיבוד אב רשע (שו"ע יורה דעה סעיף יח), אך כאשר מדובר על תופעה ממושכת, הרי שלפי כולם אין חיוב לכבד אותו. עיין ילקוט יוסף (פרק ז, ד) שלכו"ע אם ההורים רודפים אותו על היותו בעל תשובה אינו חייב לכבדם.

ההבחנה הזו נובעת מההבדלה הקיימת בהלכה בין החיוב בכיבוד הורים לבין האיסור לצערם באופן ישיר.

כעת, לאור פטירת הסב, ייתכן שניתן לפתח פתח חדש ליחסים בינכם. כדאי, לשקול פנייה לאדם מגשר – רב, יועץ מוסמך או דמות חינוכית – אשר יוכל לשקף לאימך את גודל הנזק שהייתה שותפה לו, לעזור לה לקבל אחריות על כך, להתחרט – לבקש סליחה ולהחזיר את מערכת היחסים למסלול בריא ככל הניתן, מתוך תקווה שהתיקון והתשובה יהיו עמוקים ותרוויחי את אימך מחדש.

נידוי משפחתי

לגבי תחושת הנידוי והדחייה מצד שאר המשפחה: חשוב שתזכירי לעצמך שוב ושוב שאת אינך אשמה במה שקרה לך ובמה שקורה במשפחה בעקבות חשיפת האמת הכואבת. האחריות המלאה מוטלת אך ורק על כתפי הסבא שפגע ועל אלו שהיו מודעים לכך ושתקו או אפשרו לזה לקרות. אין לך חובה מוסרית או הלכתית להתחשב בטענותיהם שאת 'פוגעת במשפחה'. להיפך – חשיפת האמת היא צעד נכון ומוצדק הן מבחינה מוסרית והן מבחינה הלכתית, ואם ישנה דמות רוחנית שהדודים מקשיבים לה אפשר לנסות להעביר את המסר הזה דרכה.

עם זאת, כדאי לנסות למצוא לעצמך מעגלי תמיכה חדשים ובריאים יותר מחוץ למשפחה – חברות קרובות ואנשי מקצוע שיוכלו לסייע לך לעבור תהליך ריפוי נפשי ורגשי משמעותי. חשוב שתזכרי תמיד שהקב"ה קרוב אלייך במיוחד ברגעים אלו, כמו שנאמר (תהילים לד, ט): **"קְרוֹב ה' לְנִשְׁבָּרִי לֵב וְאֵת דַּכָּאֵי רוּחַ יוֹשִׁיעַ"**. הוא רואה את כאבך ואת צערך וייתן לך כוח להתמודד ולהמשיך הלאה אל חיים טובים ובריאים יותר. יהי רצון שתמצאי נחמה ורפואה שלמה לנפש ולגוף, ותזכי בעזרת ה' להקים משפחה משל עצמך מתוך שמחה ושלווה פנימית אמיתית. זכרי תמיד שאת ראויה לחיים טובים ומלאים מתוך אמונה בישועת ה'.

עבריין מורשע בקהילה – כיצד נכון להגיב ומהי הדרך הראויה להתמודדות?

שאלה:

לאחרונה נודע לי על אדם חדש שהצטרף לקהילת בית הכנסת שלנו בשכונה, והתברר לי כי בעברו ישב בכלא והורשע בשלוש פגיעות בטרמפיסטים. אני מתלבט מאוד כיצד עליי לפעול: האם מוטלת עליי חובה הלכתית לחשוף את המידע הזה בפני כלל הציבור כדי להזהירם מפניו? האם נכון לאיים או ללחוץ עליו לעבור למקום אחר כדי להגן על הקהילה שלנו?

תשובה:

שאלתך מעלה סוגיה מורכבת ורגישה הנוגעת לאיזון בין מוגנות הקהילה לבין היחס הראוי לאדם שעבר עבירות בעברו. ראשית, חשוב להדגיש כי הצעד הנכון והמיידני הוא לשתף את מנהיגי הקהילה – ובפרט את ועדת המוגנות ואת רב בית הכנסת – כדי שיהיו מודעים למצב ויוכלו לברר לעומק את מצבו הנוכחי של אותו אדם.

עלינו להכיר במציאות המורכבת: המחקרים מראים כי אדם שביצע פגיעות מיניות מצוי בסיכון משמעותי להמשיך בדפוס ההתנהגות הפוגעני באופן שיטתי ותדיר, אלא אם כן עבר תהליך טיפולי מקצועי, מעמיק ומתמשך שלא תמיד עולה יפה. דפוס ההתנהגות הפוגענית נוטים להתקבע באישיותו של הפוגע ואף להחמיר עם הזמן, בשל עיוותי חשיבה

והרגלים שהשתרשו בנפשו²⁶. עובדה זו מזכירה לנו את דברי שלמה המלך בקהלת (א, טו): "מְעֹנֶת לֹא יוֹכֵל לְתַקֵּן" – כלומר, ישנם דפוסים שהתעוותו וקשה מאוד לתקנם ללא התערבות משמעותית.

חשוב להבין שהטיפול הנדרש במקרים אלו הוא אינו התערבות חד פעמית או קצרת טווח, אלא תהליך עמוק ומתמשך הכולל מספר מרכיבים חיוניים: זיהוי הדפוסים המזיקים והכרה בהם, פיתוח יכולת אמפתית אמיתית כלפי הזולת והנפגעים, רכישת כלים אפקטיביים לוויסות עצמי בעת מצבי לחץ או פיתוי והבניה מחדש של תפיסות ואמונות שגויות המזינות את ההתנהגות הפוגענית. תהליך זה דורש מחויבות אישית עמוקה, כנות והתמדה לאורך זמן.

לאור כל זאת, יש לנקוט במשנה זהירות ולבקש ממנהיגי הקהילה לברר האם אותו אדם אכן עבר תהליך טיפולי משמעותי. הדרך המקצועית והאחראית ביותר היא לבקש מאותו אדם להציג 'הערכת מסוכנות' עדכנית שנערכה על ידי גורם מקצועי מוסמך. הערכה זו תוכל לשפוך אור על מצבו הנוכחי ולהנחות את הקהילה כיצד לפעול באופן אחראי.

במידה ויתברר, על סמך חוות דעת מקצועית, כי האדם אכן עבר תהליך שיקומי רציני ומתמשך והוא נמצא כיום במקום אחר מבחינה נפשית והתנהגותית, אין היתר הלכתי או מוסרי לפגוע בו או להשמיצו בפומבי, וודאי שאין זכות לאיים עליו שיעזוב את המקום²⁷. יתרה מכך, גירושו למקום אחר עלול אף להגביר את הסיכון, שכן במקום החדש לא יהיו מודעים לעברו ולא יוכלו לנקוט באמצעי זהירות מתאימים.

---

26. עיין שולחן ערוך אבן העזר סימן כא "להתרחק מהנשים מאד מאד. פירש 'בית שמואל' (ס"ק א): "לפי שנפשו של אדם מחמדתן, ואע"ג שאמרו חז"ל מיעוט בעריות – מ"מ אם רגיל בחטא זה קשה לפרוש יותר משאר עבירות".

27. במקרה אשר 'הערכת מסוכנות' הינה בינונית, משמעות הדבר שהפקוח חייב להיות הדוק יותר מצד גורמי הקהילה – להמנע מנתינת אחריות על 'אבות ובנים' או משפחה מאמצת או גבאי או חבר מזכירות, עד שהערכת המסוכנות תשתפר.

עם זאת, גם אם אותו אדם עבר תהליך טיפולי משמעותי, אין להתעלם לחלוטין מהסיכון האפשרי שעדיין קיים. לכן חשוב שאותו אדם יהיה מודע לכך שהנהגת הקהילה מודעת להיסטוריה שלו ועוקבת אחר התנהלותו מקרוב. עליו להבין בבירור כי במקרה של חשד או של בעיה כלשהי שתתעורר בעתיד, מנהיגי הקהילה לא יהססו לפעול בצורה תקיפה וברורה נגדו, והידיעה שהוא נמצא תחת עין פקוחה יכולה להוות עבורו גורם מרתיע ומגן משמעותי²⁸.

כאשר מתקבלת 'הערכת מסוכנות' ברמה בינונית, משמעות הדבר מחייבת את הקהילה להגביר ולהדק את מנגנוני הפיקוח והבקרה על האדם המדובר, אולם אין בכך למנוע ממנו להיות חלק מהקהילה. במצב זה, על הנהגת הקהילה להימנע מלהעניק לאדם זה תפקידים הכרוכים באחריות ישירה על אחרים, ובפרט על ילדים ומשפחות. כך למשל, אין למנותו כאחראי על פעילות 'אבות ובנים', אין לשבצו כמשפחה מאמצת לילדים או נערים, אין להפקיד בידיו תפקיד של גבאי בבית הכנסת, ואין לאפשר את בחירתו כחבר במזכירות הקהילה או בכל גוף מנהל אחר. הגבלות אלו יעמדו בתוקפן עד אשר תתקבל הערכת מסוכנות חדשה ומעודכנת שתצביע על שיפור משמעותי ברמת הסיכון, ורק אז ניתן יהיה לשקול מחדש את מידת המעורבות והאחריות שאפשר להפקיד בידיו במסגרת הקהילתית.

האיזון המתאים ביחס לפוגע חדש בקהילה הוא שילוב של ערנות ופיקוח, יחד עם מתן הזדמנות אמיתית לאדם שעבר תהליך תשובה ושיקום להשתלב בחיי הקהילה מבלי להיות מוקע ומושפל. זוהי דרך המשלבת את ערכי המוגנות והאחריות כלפי הקהילה, יחד עם ערכי התשובה ועם האמונה ביכולתו של האדם להשתנות ולתקן את דרכיו.

---

28. עיין במאמרו המקיף של הרב נתן שלו "חזרה בתשובה של פוגע מינית" באתר 'חיים של טובה'.

האם חובה למחול לאח שפגע?

שאלה:

אח שלי פגע בי מספר פעמים וכעת הוא מבקש סליחה, אני לא מצליחה למחול לו, האם זו בעיה?

תשובה:

האמונה בכוחה של התשובה ובאפשרות של האדם לתקן ולשנות את דרכיו היא יסוד מרכזי ביהדות. כאשר אדם מתחרט באמת ובתמים על מעשיו, מבין לעומק את חומרת הפגיעה שפגע ומוכן לקחת עליה אחריות מלאה, ראוי לסייע לו לפתוח דף חדש בחייו. יתרה מזאת, ההלכה אף אוסרת להזכיר לאדם שחזר בתשובה את חטאיו הקודמים, כפי שנפסק בשולחן ערוך (חושן משפט רכ"ח, ד): "כיצד הוא אונאת דברים? אם היה חברו בעל תשובה, לא יאמר לו: 'זכור מעשיך הראשונים'". דוגמה מובהקת לכך אנו לומדים מדוד המלך אשר לקח אחריות מלאה על חטאו עם בת שבע, וכפי שהעיד על עצמו "כִּי פָשַׁעִי אֲנִי אֲדַע וְחַטָּאתִי נִגְדִי תָמִיד" (תהילים נא, ה).

עם זאת, יש להדגיש כי בקשת הסליחה אינה עניין טכני או טקסי בלבד, אלא תהליך פנימי עמוק המחייב את הפוגע להכיר במלוא חומרת מעשיו ולהבין היטב את עומק הכאב והנזק הנפשי שגרם לנפגע.

הרמב"ם (הלכות תשובה ב, ט) מדגיש כי מי שפגע בחברו חייב "לפייסו ולפגע בו עד שימחל לו", כלומר עליו להשקיע מאמצים אמיתיים וכנים כדי לתקן את הפגיעה. הוא צריך להבין שמעגלי הפגיעה שלו חלחלו פנימה וגרמו לנפגע נזק עצום. הם הרסו את האמון שלו בעצמו ובכוחותיו ובייחוד העמיקו את תחושת חוסר האונים שלו עד כדי דכדוך נפשי וחוסר תפקוד.

תהליך התשובה חייב לכלול הכרה מלאה של הפוגע באחריות למעשיו, ללא ניסיון להאשים או להצדיק את עצמו. בנוסף, עליו להעניק לנפגע ביטחון ותחושת שליטה מלאה בתהליך הפיוס, כך שהוא יהיה הקובע הבלעדי של אופן ועיתוי בקשת הסליחה, וזאת מתוך הבנה עמוקה שהחזרת השליטה לידיה היא חלק מהותי מתהליך השיקום והריפוי.

במקרים של פגיעה חוזרת ונשנית, נדרש תהליך טיפולי מעמיק ומשמעותי מצד הפוגע טרם כל ניסיון לפיוס. על הפוגע לעבור מסע פנימי של שינוי והתבוננות, הכולל פיתוח אמפתיה אמיתית וחמלה כנה כלפי הנפגע, והבנה מעמיקה של עוצמת הנזק והכאב שגרם. שהרי בקשת סליחה המנותקת מהכרה אמיתית בחטא ובחומרתו, אינה אלא מן השפה ולחוץ ונעדרת כל משמעות אמיתית.

למעשה, בקשת סליחה הנעשית טרם התבצע שינוי פנימי כזה, עלולה לא רק שלא להועיל, אלא אף להחמיר את הפגיעה, משום שהיא משמרת את הדפוס שבו הפוגע ממוקד בעצמו ובצרכיו, ובכך גורמת להמשך הפגיעה הנפשית של הנפגע גם לאחר בקשת הסליחה.

אמתותה של בקשת הסליחה נבחנת, בין השאר, במידת נכונותו של הפוגע להתחשב בצרכיו וברצונותיו של הנפגע. לדוגמה, אם לצורך שיקומה הנפשי של הנפגעת יש צורך בריחוק מהפוגע באירועים משפחתיים, הרי שהסכמה מצדו להימנע מהשתתפות באותם אירועים – גם במחיר אישי כואב – מעידה על תהליך תשובה אמיתי ועל הבנה עמוקה של חומרת מעשיו.

חשוב לציין כי גם אם הפוגע אכן עבר תהליך אמיתי של תשובה וכעת הוא מבקש סליחה בכנות רבה, אין חובה הלכתית מוחלטת על הנפגע למחול לו.

חז"ל אומנם מעודדים אותנו להיות רחמנים ולסלוח לזולתנו ככל האפשר, אך קיימים מקרים חריגים שבהם אין חובה למחול כלל. הרמ"א (אורח חיים תר"ו, א) מציין לדוגמה שהוצאת שם רע היא פגיעה שאין חובה

למחול עליה מכיוון שהנזק שנגרם אינו ניתן לתיקון באופן מוחלט. ניתן להשוות את הפגיעה שמזכיר הרמ"א לפגיעה החוזרת ונשנית המתוארת במקרה זה, בשל ההשלכות הנפשיות ארוכות הטווח שלה. לפיכך, אין חובה מוחלטת למחול במקרה זה. עם זאת, מי שמצליח לסלוח בכל זאת עושה מעשה גדול של חסד ומחזק בכך את עולם התיקון והתשובה, כפי שמציין בעל המשנה ברורה (שם) לגבי הוצאת שם רע ש"מידת ענוה למחול גם בזה".

מצוות כיבוד הורים במקרים של אלימות והתעללות

שאלה:

כבר שנים רבות אני סובל מדרכו החינוכית המעוותת של אבי, הכוללת אלימות קשה והתעללות רגשית. האם אני צריך לכבד אותו?

תשובה:

מצוות כיבוד אב ואם היא מצווה חשובה הנמנית בין עשרת הדיברות. יסודה של מצווה זו נעוץ בהכרת הטובה שחייב הבן לאביו ולאִמו, שהביאוהו לעולם, גידלוהו וטיפחוהו. הרמב"ם (הלכות ממרים ו, ג) מגדיר את היקף המצווה: **"איזהו כיבוד? מאכיל ומשקה, מלביש ומכסה, מכניס ומוציא"**. כלומר, דאגה לכל צרכיו הגשמיים של האב.

אף במקרים שבהם האב נמצא במצב של חוסר דעת ומתנהג בצורה שאינה שפויה, עדיין קיימת מצוות כיבוד אב, כפי שפסק הרמב"ם (שם, הלכה י'): **"מי שנטרפה דעתו של אביו או של אמו משתדל לנהוג עמהם כפי דעתם עד שירוחם עליהן"**. כלומר, על הבן להתאים את התנהגותו למצבם הנפשי של הוריו ולהתייחס אליהם בסבלנות וברחמים. הרמב"ם מדגיש את הצורך להתחשב במצבם המיוחד ולא לנהוג בהם כפי שנוהגים באדם הבריא בנפשו.

עם זאת, ישנו הבדל מהותי בין אב שנטרפה דעתו ואינו אחראי למעשיו, לבין אב שבמודע ובמכוון מתעלל בילדיו ומכה אותם. אב המכה את ילדיו עובר על איסור חמור של חובל בחברו. התורה אוסרת פגיעה גופנית באדם אחר, כפי שנאמר (דברים כה, ג): **"אַרְבָּעִים יִכּוּ לֹא יִסִּיף"**, והרמב"ם (הלכות חובל

ומזיק ה, ג) כותב ש"המרים יד על חברו אף על פי שלא הכהו נקרא רשע", וקל וחומר כאשר מדובר באב המכה או מתעלל רגשית בילדיו התלויים בו. מצב קשה זה מגדיר את האב כמי ש'אינו עושה מעשה עמך' (בבא קמא צד, ב) ואין חובה הלכתית לכבד אותו²⁹.

במקרים אלו מותר לילד לנתק קשר עם אביו האלים ולהתעלם מדרישותיו עד אשר יחזור בתשובה שלמה ויבקש סליחה כנה ואמיתית³⁰. תשובה זו צריכה לכלול את כל ארבעת חלקי התשובה כפי שמנה אותם הרמב"ם (הלכות תשובה פרקים א-ב): וידוי - הכרה במעשים, חרטה עמוקה, עזיבת החטא - קבלה לעתיד שלא לחזור על המעשים, פיוס אמיתי של הנפגע.

במסגרת ההתמודדות עם אב אלים, מותר ואף ראוי לפנות לגורמי רווחה או למשטרה כדי למנוע את המשך ההתעללות והפגיעה, שכן שלומו הגופני והנפשי של הבן קודמים לכיבוד אביו³¹.

29. הגמרא במכות (כד, א) דורשת את הפסוק "נבזה בעיניו נמאס" (תהילים טו) "זה חזקיהו שגרר עצמות אביו על מיטה של חבלים". ומסביר רש"י - "הנמאס להקב"ה נבזה הוא בעיניו של אדם - זה חזקיהו שנבזה היה בעיניו אביו, שנמאס בעבודת כוכבים".

ואף שנחלקו הפוסקים בעניין כיבוד אב רשע (שו"ע יורה דעה סעיף יח), מכל מקום כולם מודים שכאשר מדובר על תופעה קבועה שאין חובה לכבדו. וכן כתב אחד מהראשונים - קובץ שיטות קמאי (קידושין לא, ב) 'וכן אם רואה אביו ואמו שהם בעלי דעות רעות ומצערין אותו יותר מדאי, ישמט מלפניהם ויצא'. וכן הרב עובדיה יוסף (שו"ת יביע אומר חלק ח, יורה דעה סימן כא), בשם ראשון לציון (סימן רמ סעיף יח) ובשם 'אור החיים' - "דווקא אם היה האב רשע לשעה, כגון שעבר עבירה מן התורה שנקרא עליה רשע, וקעת אינו ממשיך ברעתו, אלא שיש בידו אותה עבירה של תורה, צריך לכבדו ולירא ממנו, אבל אם הוא רשע גמור וממשיך בדרכו הרעה, שמסתמא אין לחוש שמא יצרו תקפו ומיד שב, אלא הבאיש ריחו לגמרי, ועובר על העבירות שבאות לידו, אינו צריך לכבדו". ובהמשך הוא ממליץ למי שחוזר בתשובה - "אם הוריו מציקים לו ופוגעים בו בגלל שעוינים את התורה, יתרחק ממקום מגוריהם".

30. כתב ספר חסידים סימן שמג - "אב ובניו כשהם בקטנות ובכעס כיון שמתקוטטים יחדיו מוטב שלא יהיו יחדיו מפני שמצער, מוטב יפרדו כיון שאינם יכולים לסבול יחד".

31. הרב אליעזר יהודה וולדינברג בשו"ת 'ציץ אליעזר' (יט, נב), פוסק שבמקרים של התעללות יש חובה לדווח לרשויות, ואין בכך משום איסור מסירה.

עם זאת, למרות הכאב והקושי העצמים שחוזה הילד, עליו להיזהר מלגרום צער לאביו כנקמה גרידא. אין היתר לפגוע באב מתוך רגשי נקם, אלא יש להתמקד בעיקר בניסיונות להפסקת הפגיעה ובתיקון הנזקים שנגרמו ממנה (ט"ז יורה דעה, רמ). הגישה הראויה היא לשמור על ריחוק ולא לפעול מתוך שנאה, אלא מתוך הצורך להגן על עצמו ועל אחרים, כפי שכתב החפץ חיים (שמירת הלשון ב, ה): "אפילו אם אביו רשע ועובר עבירות, אסור לבזותו, אלא יחשוב שהוא כאחד מקטני עמי הארץ שעושים מחמת חוסר ידיעה".

חוסך שבטו

אומנם, חז"ל התייחסו להכאה כאמצעי חינוכי מסוים, אך זאת רק בתנאים מוגדרים היטב ועל פי המקובל באותה תקופה. על הפסוק במשלי (יג, כד): "חֹשֶׁךְ שֶׁבִטּוֹ שׁוֹנֵא בְּנוֹ וְאֵהָבוּ שְׁחָרוּ מוֹסֵר", מסביר רבי שלמה לוריא (בבא קמא ח, נט), שהכוונה היא לתגובה חד פעמית ומדודה הנובעת משיקול חינוכי מובהק, ולא מתוך כעס, איבוד שליטה או דפוס התנהגות קבוע, וזאת רק כאשר יש צורך בתגובה חמורה למקרים קיצוניים.

הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה ב, ב) מתייחס לעניין זה ומגביל את השימוש בהכאה כאמצעי חינוכי: "לא יכה אותם מכת אויב מכה אכזרי, לפיכך לא יכה אותם בשוטים ולא במקלות אלא ברצועה קטנה... ולא ירבה להכותם תמיד... ולא יטיל עליהם אימה יתירה". הרמב"ם מדגיש שהמלמד צריך לנהוג בתלמידיו כאב רחמן, וכך הוא אומר (הלכות ממרים ו, ח): "אסור לאדם להכביד עולו על בנו ולדקדק בכבודו עמהם שלא יביאם לידי מכשול, אלא ימחול ויתעלם שהאב שמחל על כבודו כבודו מחול... והמכה בנו גדול מנדין אותו שהרי הוא עובר על 'ולפני עור לא תתן מכשול'". הרמב"ם מדגיש כאן שהכאת בן גדול עלולה לגרום לבן להגיב בצורה שאינה ראויה כלפי אביו, ובכך האב מכשיל את בנו.

אלימות כלפי ילדים גורמת להם נזק נפשי ארוך טווח, פוגעת בהתפתחותם התקינה, עלולה להוביל לבעיות התנהגות, חרדה ודיכאון ואף להנציח מעגל אלימות בין־דורי. על כן, גישת הפוסקים כיום היא להימנע ככל שניתן מהפעלת אלימות כלפי ילדים, אלא אם ישנו מקרה חריג הנובע משיקול חינוכי ברור.

עמדו על כך הרבנים הראשיים לישראל – הרב אברהם אלקנה כהנא שפירא והרב מרדכי אליהו זצ"ל ופרסמו גילוי דעת מטעם הרבנות הראשית בעקבות ריבוי מקרים שבהם הורים הכו ילדים ופגעו בהם פיזית ונפשית:

"לאחרונה התרבו מקרים של אלימות קשה כלפי ילדים... עושי מעשים אלו פועלים כאילו לפי עקרונות היהדות ומתוך הבנה מעוותת של דברי רבותינו ז"ל: "חושך שבטו שונא בנו" (משלי יג, כד). יש להדגיש כי אין זו דרכה של תורה, ומעשים ופשעים אלו הנם נגד עקרונות היהדות הפועלת ומחנכת מתוך אהבה, חיבה, קירבה, סבלנות וסובלנות כלפי ילדים. נעשה כל שביכולתנו לפעול במאור פנים, בלימוד ובהסברה ונמנע מצבים מיותרים של אלימות פיזית... כל מי שבידו מידע כלשהו על ילד מוכה, חייב על פי דין להעבירו מידית לרשויות המוסמכות כדי למנוע חלילה פגיעה בגוף ובנפש ושפיכות דמים"³².

זהירות מפני נפש רגישה

הרב משה פיינשטיין (שו"ת 'אגרות משה', יורה דעה ד, ל), מוסיף שאסור גם לאיים על ילדים ולהפחידם: "אסור לאיים על התינוק שיכהו לאחר זמן, כיוון שהוא משום חשש סכנה שידמה לתינוק שהוא גרוע ממיתה, שעל האב כל תינוק יודע שהוא אוהבו ונדמה לו שיענשהו בדבר גרוע וקשה. וכן אסור למלמד להכות התלמידים בו אפילו רק הכאה קלה ואף לא

---

32. "קריאת הרבנות הראשית נגד הכאת ילדים", שו"ת הרב הראשי, א, עמ' 117. וכן כתב הרב שלמה זלמן אויערבאך (הליכות שלמה, תפילה, ד) כי בדורנו אין להכות ילדים כלל, שכן הדבר עלול להזיק יותר מאשר להועיל.

להפחידם בעלמא שיכה אותם בזה". הוא מדגיש שאפילו איום בהכאה עתידיית אסור, שכן הילד עלול לדמיין עונש חמור יותר ממה שהאב מתכוון אליו, מה שעלול לגרום לו נזק נפשי.

הפחדת ילדים עלולה לגרום לנזקים נפשיים ארוכי טווח. ילדים שגדלים בפחד מתמיד עלולים לפתח חרדות, דיכאון, בעיות התנהגות וקשיים ביצירת קשרים בריאים. הרב פיינשטיין מרחיב את האיסור גם למלמדים ומחנכים ואוסר עליהם להכות את תלמידיהם אפילו הכאה קלה ואף להפחידם שיכו אותם.

יש להימנע מכל סוג של אלימות כלפי ילדים ולאמץ דרכי חינוך חיוביות המבוססות על אהבה, על הבנה, על הכוונה נכונה ועל דוגמה אישית.

לסיכום, חינוך הילדים צריך להתמקד בהעצמת הכוחות החיוביים של הילדים ובחיזוקם תוך הפחתה משמעותית של כפייה וענישה. כאשר מדובר באב הנוהג באלימות או התעללות רגשית כלפי ילדיו באופן מתמשך, ההלכה מתירה לבן להתרחק מאביו והוא פטור ממצוות כיבוד הורים. עם זאת, חשוב להדגיש כי גם במצבים קשים אלו, יש להימנע מביזוי האב בפרהסיה ומדיבור בלתי מכבד כלפיו.

